

Indledning.

Temanummer om overføring

Hvis hans [patientens] overføring har positivt fortegn, udstyrer den lægen med autoritet og omsættes i tro på hans ord og anskuelser. Uden en sådan overføring, eller hvis den er negativ, ville han ikke engang høre på lægen og dennes argumenter. Troen gentager her sin egen tilblivelseshistorie: den er derivat af kærligheden og behøvede oprindeligt ingen argumenter. Først senere har den indrømmet argumenterne så megen plads, at den tager dem op til prøvende overvejelse, hvis de forebringes af en elsket person. Argumenter uden sådan støtte har ikke gyldighed og betyder aldrig noget for de fleste mennesker i livet. Også intellektuelt er mennesket altså i almindelighed kun tilgængeligt, hvis det er i stand til libidinøs objektbesætning, og vi har god grund til at frygte, at dets narcissisme kan hindre dets modtagelighed for selv den bedste analytiske teknik.

Freud, S. (1994). *Psykoanalyse. Samlede forelæsninger*. København: Hans Reitzels Forlag: 344

Overføring er en betingelse for såvel den kliniske praksis som den pædagogiske praksis. Men ikke alle er i stand til "libidinøs objektbesætning", for deres "narcissisme" er angiveligt en hindring for denne besætning. Overføring drejer sig om betingelser for dannelse af sociale

bånd, der ikke er transparente for os selv, og den drejer sig om magt, som i en vis udstrækning modsætter sig kontrol. Men overføring er formentlig ikke til stede i alle sociale bånd, og alle formår ikke at etablere overføring på andre. Alt, hvad der foregår i en klinisk praksis, kan ikke nødvendigvis henvises til begrebet overføring. Dette må formentlig også gælde for en pædagogisk praksis. Så spørgsmålet er, hvordan vi kan forstå forskellen på sociale bånd med og uden overføring?

Hvorfor er overføring ikke blot en betingelse for, men kan også være en hindring for det kliniske arbejde, det pædagogiske arbejde, ja, for alt samarbejde? Hvad er overføring overhovedet? Det er en ubevidst dannelse, og det handler om gentagelse – noget overføres fra noget til noget andet – og det handler om formodning, tro, tillid, viden og autoritet. Og så handler det om kærlighed. Overføringsbegrebet handler om temmelig meget, så hvad handler overføring ikke om?

Dette temanummers bidrag er et resultat af Selskab for Teoretisk Psykoanalyses årlige decemberkonference 2018, afholdt på Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet (Campus Emdrup). Bidragene er en kombination af teoretiske diskussioner af overføringsbegrebet i psykoanalysens kliniske praksis og dets mulige anvendelse i analysen af pædagogiske, kulturelle og filosofiske problemstillinger.

I en tid, hvor kravet om sikker viden om, hvad der virker inden for såvel det pædagogiske som det psykiatrisk-psykologiske felt længe har været insisterende, er psykoanalysen en modvægt, men også, som altid, en marginal stemme.

Psykoanalysen placerer sig ikke i trygge velkendte modsætningsforhold – som for eksempel inden for den pædagogiske og uddannelsesvidenskabelige debat, hvor modsætningsforholdet kan beskrives som forholdet mellem læringsmålsfortalerne på den ene side, og dem, der refererer til dannelsesbegrebet og spørgsmålet om værdier som et kritisk korrektiv på den anden side. Psykoanalysen vil ikke vide af, at værdier og humanistisk dannelse skulle være svaret, men vil snarere tale for, at værdier og snak om dannelse er fortrængningens agent, altså det, der kan hindre snarere end befordre tænkning og arbejde.

Psykoanalysen kritiserer, den er negativ, den peger på afmagt snarere end på kontrol, effekt og virkningsfuldhed. Som underviser og som kliniker må man omfavne dette negative, for psykoanalysen bliver ved og ved med at hævde, at man lige så lidt kontrollerer den effekt, man uomtvisteligt har på andre, som man kontrollerer sit eget ubevidste. Psykoanalysen er tilsyneladende ikke konstruktiv og posi-

tiv, som man skal være nu om dage – med talen om effektmålinger og humanistisk dannelse. Den kan ikke danne grundlag for policies – ikke umiddelbart i hvert fald – og har derfor ikke bevilligende myndigheders bevågenhed. Psykoanalysen forbliver marginal, men den bliver alligevel ved med at findes. Og det er egentlig det interessante.

Artiklerne er hver på deres måde svar på, hvorfor dette er tilfældet, hvorfor et arbejde på baggrund af psykoanalysen, eller i det mindste et psykoanalytisk-informeret arbejde, er væsentligt – for undervisning, for videnskaber, for filosofien, for klinisk arbejde, ja, for kulturen.

For når skuffelsen over de pædagogiske og terapeutiske metoders manglende virkningsfuldhed, når metoderne ikke holder, hvad de ellers havde lovet, når desillusionen indtræder, så findes der en teori og en klinisk praksis med begreber og erfaringer, der kan bearbejde denne desillusion, der kan give os mulighed for at analysere kontroltabet, forvirringen og alle fiaskoerne – og, bevares, også den succes, der kommer bag på os, der overrasker os. Psykoanalysen giver en teori og en klinisk praksis, der kan hjælpe os til at undgå resignationen i kraft af den manglende kontrol, en teori der snarere kan hjælpe os til at overveje, hvordan vi som undervisere og klinikere er implicerede. Heri kan vi muligvis hente hjælp til at placere os over for den anden, så vi ikke udgør en hindring for arbejdet, om arbejdet så er analysen i det kliniske rum, arbejdet i pædagogiske sammenhænge eller samarbejde omkring forskning på universiteter.

Derfor er overførbegrebet uomgængeligt. Det er en betingelse for, at det kliniske arbejde kan påbegyndes; det er en betingelse for, at der kan foregå undervisning; det er en betingelse for samarbejde kolleger imellem, det man med fordel kan kalde arbejdsoverføring. For overføring handler ganske vist om kærlighed, men det er først og fremmest et begreb, der peger på det, der både muliggør og forhindrer arbejde – i klinikken, i undervisnings- og vejledningslokalet, i forskningsrummene.

DE ENKELTE ARTIKLER

1. Judy Gammelgaard og Katrine Zeuthen

Fænomenet overføring kan forekomme ligetil, ja, banalt. Tesen er imidlertid, at hvis man ikke forstår overføringens dæmoniske karakter, forstår man ikke, hvad overføring er. Overføring står både i modstandens tjeneste og giver mulighed for tilnærmelse til ubevidst materiale. Den sædvanlige opfattelse af overføring er, at bevægelsen går fra analysan-

den til analytikeren. Forfatterne hævder herimod, at overføringen snarere har sit udspring i analytikeren, og at “overføring aldrig handler om den person, analytikeren forstår sig selv som, men om den anden, der lever skjult i analytikeren som i ethvert andet menneske.” Hvis overføring kun forstås som en envejskommunikation fra analysand til analytiker, reduceres begrebet om overføring, og den rolle analytikerens ubevidste spiller i kommunikationen tenderer mod at banaliseres eller bagatelliseres. Problemstillingens vigtighed for det kliniske arbejde anskueliggøres ved analyser af arbejde med børn, der har været udsat for seksuelle overgreb og ved en politikvindes videoafhøring af et barn.

2. Bodil Garde

Denne artikel argumenterer for, at den pædagogiske relation, relationen mellem pædagog og barn/elev/studerende/borger, er en *seksueret* relation – ellers er den ikke pædagogisk. Lacans begreb om seksuation beskriver, hvorledes subjekter er positioneret forskelligt i forhold til kastrationen – de er sociale på forskellige måder. Og det, at de er kastreret forskelligt, er det, køn og seksualitet *er*. Dette har gennemgribende konsekvenser for den måde, vi forstår den pædagogiske overføringsrelation på. For at godtgøre dette, analyserer artiklen dels en såkaldt skandale fra 2018 vedrørende årtiers seksuel chikane på Forfatterskolen i København, dels såkaldt pædoofilfrygt i daginstitutioner.

3. Jasna Hyldgaard Bach

I en kritik af det herskende evidensparadigme og John Hatties evalueringsregime er dette bidrags ærinde at undersøge, hvad det ubevidstes subjekt og dets effekter betyder for den pædagogiske tænkning. Bach argumenterer for, at en egentlig pædagogik må fastholde lærerens uvidenhed som et konstitutivt element i pædagogisk praksis, og at undervisningssituationens etiske dimension ligger i at acceptere umulighed, usikkerhed og uvidenhed som et grundvilkår i enhver profession, der involverer subjekter. Det pædagogiske imperativ *par excellence* er *fortsæt!* i mødet med modstand og umulighed. Underviseren må med afsæt i dette radikale imperativ lade sig inspirere af analytikerens funktion, det vil sige turde konfrontere videns grænser og undgå at vige for (videns)begæret i undervisningssituationen.

4. Anders Ruby

Anders Ruby undersøger på baggrund af fotografisk materiale den psykoanalytiske klinik og den funktion, klinikens forskellige be-

standdele antager for behandlingssituationen. Artiklen fokuserer dermed på, hvorledes de materielle, fysiske omstændigheder for den psykoanalytiske praksis – eksempelvis briksen, uret eller artefakterne – befordrer etableringen af overføringsrelationen mellem analytiker og analysand. Dette danner grundlag for en analyse af, hvorledes der også er en overføringsrelation på spil i den moderne koncert, og viser hvordan der kan læses en analogi mellem klinikkens materielle elementer og koncertens ditto.

5. Kasper Porsgaard

Analytikerens neutralitet er et tilbagevendende og prekært spørgsmål. Forfatteren ser i denne forbindelse på, hvordan neutralitetsbegrebet opfattes i den politiske idehistorie, herunder hvad der karakteriserer forskellen på førmoderne henholdsvis moderne autoritetsformer. I lyset heraf undersøger han desuden, hvordan vi skal forstå psykoanalysen som en af de tre umulige professioner, Freud udpegede, og hvordan netop overføringsrelationen i den psykoanalytiske behandling ikke kan reduceres til et gennemprofessionaliseret, bureaukratisk og i denne forstand 'neutralt' mellemværende. "At agere i spændingsfeltet mellem skematiseret viden og singular dømmekraft, mellem professionalismisme og 'det personliges' indblanding, samt mellem den passive ståen-udenfor og den aktive etablering af konflikt", deri består analytikerens neutralitet.

6. René Rasmussen

Her fremstilles en række teoretiske og tekniske facetter af overføringsrelationen med udgangspunkt i Lacans forståelse af "den Anden, der formodes at vide", som er den position, analysanden må placere analytiker i, for at overføringen og dermed den analytiske behandling kan begynde. I artiklen inddrages en undersøgelse af blandt andet den lacanianske psykoanalyses forhold til videnskab, overføringsmodstand, forholdet mellem sproget og det reelle vis-à-vis overføringsrelationen, og endelig ophævelsen af overføringen ved analysens afslutning.

7. Henrik Jøker Bjerre

I denne artikel kortlægges først to forskellige, filosofihistoriske brug af sandhedsbegrebet, dels sandhed som korrespondens, dels sandhed som afsløring, med henblik på at undersøge, hvorledes den sidste kommer til udtryk hos Kierkegaard og Lacan. Bjerre analyserer først

Kierkegaards forståelse af 'dobbelrefleksion' for at skelne denne fra Kierkegaards forståelse af talens 'reduplikation'. Ved at se nærmere på, hvad der udmærker overføringsrelationen i psykoanalysen, etablerer Bjerre endelig en teoretisk og praktisk parallel mellem Kierkegaards forståelse af talens reduplikation og Lacans forståelse af "fuld tale".